

GÜNEY EGE KALKINMA AJANSININ YEREL KALKINMADA KOOPERATİFLER ÜZERİNE ETKİSİ

Emrah ERDEM*

Özet

Küreselleşen dünyada ülkelerin sürekli değişim ve dönüşüme maruz kalması nedeni ile karşılaşılan tehditlerin fırsata dönüştürülmesi günümüz koşullarında zorunluluk haline gelmiştir. Küreselleşme etkisi ile ülke içerisinde bölgeler arasında gelişmişlik farkları ortaya çıkabilmektedir. Bölgesel gelişme ve kalkınma bölgeler arası eşitsizliklerin çözümü ve kalkınmışlık için önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye de bölgesel gelişim politikaları süreci, özellikle 1999 Helsinki zirvesinden sonra AB'ye uyum sürecinin başlamasıyla, hızlanmış ve önem kazanmıştır. Bu bağlamda Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması gündeme gelmiştir. Kalkınma Ajanslarının temel amacı, sorumlu olduğu bölgenin dinamiklerini açığa çıkarıp geliştirerek diğer gelişmiş bölgelerin seviyesine ulaşmaktır. Bölgesel kalkınmanın bir diğer önemli faktörü de kooperatifçiliktir. Kooperatifçilikte kazanç elde etmekten çok birlikten doğan gücün kullanılarak yerel, bölgesel ve ulusal kalkınma potansiyeline dönüştürülmesi esastır. Bu çalışmada, Güney Ege Kalkınma Ajansının (TR32 Bölgesi) kendi bölgesinde faaliyet gösteren kooperatifler ve kooperatifçiliğin geliştirilmesine yönelik faaliyetleri ve kooperatifler üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Bölgesel Kalkınma Ajansı, Kooperatifçilik, Kooperatif, Kalkınma, Küreselleşme

* Kamu Yönetimi Uzmanı (emrherdm@hotmail.com)

The Effect Of South Aegean Development Agency On Cooperatives Regarding Local Development

Abstract

Turning the emerging threads, which are because the countries are exposed to change and transformation in the globalizing world, into an opportunity has become a mandatory situation in today's conditions. With the effect of globalization can come up with the development difference between the regions in the country. Regional development and progress confronted us as an important factor for a solution for the inequality between the regions and development. The process of the policy of regional development in Turkey has speeded up and become important, especially after Helsinki Summit in 1999 with beginning of EU harmonization process. In this context, establishing regional development agencies has been added to agenda. The main aim of the development agencies is to reveal the dynamics of the region, which they are responsible, and so to develop dynamics and to reach the level of the other developed regions. The other important factor of the regional development is the cooperative system. In the cooperative system, it is the basis to transform the power arising from union into local, regional and national development potential with using this power than making profit. In this study, it will be tried to determine activities of South Aegean Development Agency (TR32 region) on developing the cooperations and the cooperative system in its region and its effects on the cooperations.

Key words: Regional Development Agency, Cooperative System, Cooperation, Development, Globalization.

GİRİŞ

Küreselleşmenin teknoloji vasıtası ile daha da hız kazanması ülkeleri ekonomik, sosyal ve politik olarak etkilenmeye açık hale

getirmektedir. Bu etki pozitif veya negatif etki olabilir. Olumsuz sonuçların kooperatifler eliyle nasıl bertaraf edilebileceği bu çalışmanın konusunu meydana getirmektedir. Ülkelerin küreselleşme sürecinde karşılaştığı problemlerin en başında bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyi dengesinin bozularak, bazı bölgelerde bölgesel kalkınmanın sağlanamaması ve kalkınmışlık farklarının ortaya çıkması yer almaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajansları bu ve benzeri ihtiyaçları karşılamak için kalkınmışlık farklarını ortadan kaldırmak için gündeme gelmiştir. Kalkınma Ajansları devlet tarafından vatandaşlara, özel şirketlere ve sivil toplum kuruluşlarına sağlanan hizmet ve desteklerin bölgeler arasında eşit bir şekilde dağılımını sağlamak ve geliştirmekle görevli bölgesel kuruluşlardır. Kurulduğu bölgede, sorumlu olduğu alanlarda sorunlu ve gerekli olan konularda eğitim vermek, proje üretmek, desteklemek ve bölge dinamiklerini harekete geçirmek misyonuna sahiptir. 1999 Helsinki Zirvesi Katılım Ortaklığı belgesinin imzalanmasıyla Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının kurulması ve faaliyet göstermesi için çalışmalar başlatılmıştır. Avrupa Birliği’ne uyum süreci Kalkınma Ajanslarının kurulmasında ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasında itici güç olmuştur. 5449 sayılı Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilmesi ile Kalkınma Ajansları, Türkiye’nin 26 farklı bölgesinde faaliyete geçmiştir.

Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında, Kalkınma Ajanslarının faaliyet bölgelerinde kooperatifler büyük potansiyel arz etmektedir; dolayısıyla kooperatifçiliğin teşvik edilmesi ve desteklenmesi önem arz etmektedir. Kooperatifçilik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sosyal ve ekonomik hareket olarak kabul edilmektedir. Kooperatif tarzı örgütlenme biçimi, kamu sektörünün ve özel sektörün alternatifi olan üçüncü sektör örgütleri adı altında anılmaktadır. Dünyada demokrasinin, barışın, çevrenin korunmasında; istihdam oluşturma, kaynakları harekete geçirme, yatırım oluşturma ve

ekonomiye, sürdürülebilir kalkınmaya ve yoksullukla mücadeleye katkı fonksiyonlarına sahip olarak ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma ve gelişmelerinde kooperatifçilik önemli bir araç olarak tanımlanmakta ve kullanılmaktadır (Çardak, 2014: 37). Bu sebeple Bölgesel Kalkınma Ajanslarının, kendi bölgelerinde yerel kalkınmanın sağlanması için kooperatiflere gerekli önemi vermesi ve desteklemesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, TR32 koduyla anılan İstatistiki Bölge biriminde faaliyette bulunan ve amacı yerel kalkınma olan Güney Ege Kalkınma Ajansının, kooperatiflere sağladığı destekler ve bu desteklerin bölgenin kalkınmasındaki rolünü incelemektir.

1. KÜRESELLEŞME

Yaşamımızda sıkça duyduğumuz, kullandığımız, bir anlamda aşına olduğumuzu düşündüğümüz kelimelerden birisi olan “küreselleşme”, çoğu zaman içeriği pek fazla düşünülmeden kullanılan, aslında bünyesinde birçok belirsizliği ve zıtlığı bir arada taşıyan kavramlardan birisidir. Küreselleşme günümüzde, hayatın pek çok alanında karşılaştığımız sorunların / fırsatların, değişim ve farklılaşma eğilimlerinin en temel gerekçeleri arasında sıralanmaktadır. Küreselleşme, bir sistem veya bir model değil, bir değişim ve dönüşüm sürecidir (Sakinç, 2013: 26). Küreselleşmenin etkisini ülkeler zorunlu olarak hissediyorlar ve hissedeceklerdir. Gerek ülkeler, gerekse de bir ülke içerisindeki bölgeler arasında; üretilen GSYH, yörelerin üretimden aldıkları paylar, o yörelere yapılan eğitim, sağlık harcamaları vb. alanlardaki farklılıklar nedeniyle gelişmişlik farkları ortaya çıkabilir. Genel olarak bakıldığında, bölgelerarası gelişmişlik farklarının az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha fazla olduğu görülmektedir (Işık, Baysal ve Ceylan, 2010: 2). Az gelişmiş bölgelerde,

imkansızlıklar ve istihdam beklentileri geçiş sürecini (Reeves, 2006: 35) hızlandırmıştır. Ulusal ölçekte düzenleyici politikalar rekabetin, piyasa serbestisinin ve küresel piyasalarla bütünleşmenin sağlanmasına odaklanırken; kamu hizmetinin çerçevesi de dönüşmekte, kamu, “müşteri” kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Ve böylelikle müşteri yani vatandaş talepleri bu dönüşümün yapı taşı haline gelmektedir.

2. TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARI VE TEŞKİLATLANMASI

Küreselleşme ve artan ekonomik rekabet ortamında hızlı ekonomik değişimin ortaya çıkardığı baskı ve tehditlerle baş edebilmek ve bu süreçte ortaya çıkan fırsatlardan yararlanabilmek üzere bölgesel gelişme politikalarında yapısal dönüşüm yapmak (Akiş, 2011: 238) zorunlu bir durum olmuştur. Bir bölgedeki tüm ilgili kurumların rolünü bir adım ileriye taşımak için 'yerel kalkınma sistemi' kurularak kurumların birlikte çalışmasının sağlanması, verimliliği artırmanın önemli unsurlarından biri olarak görülmektedir. Bu amaçla Kalkınma Ajansı, etkili altyapı, kamu hizmetleri, arazi kullanım planlaması ve eğitim sistemi ihtiyaçları doğrultusunda çalışarak kendi başarısı için değil bölgenin ihtiyacı ve beklentisi doğrultusunda çalışacak bir yapı olarak kurgulanmış ve teşkilatlandırılmıştır (Erdem, 2014: 68). En etkili Kalkınma Ajansları, bu faaliyet alanlarında iyi planlama ve koordinasyon sağlayarak yerel kalkınma sistemi içinde önemli katkı sağlayabilenlerdir (Mountford, 2009: 4).

Yeni kalkınma anlayışında kararlar ve güç; mümkün olduğunca bölgeye ait olmalı, dışarıdan veya üstten bir zorlama ve baskı olmamalıdır. Bu yeni yaklaşımın en önemli aktörü ise Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) olarak görülmektedir (Akiş, 2011: 238). Bölgesel kalkınmanın önemli bir ayağı olan kırsal kalkınma, hem bölgelere entegre olmalı hem de bu bölgelerin farklılığının farkında olarak

stratejilerle sağlanmalıdır (Gündüz, 2013: 76). Kalkınma Ajansları, dolayısıyla sadece ihtiyaçlar için yerinde mal ve hizmet üreten, bunların üretimine destek veren değil aynı zamanda yerinde karar almayı sağlayan bu hedef doğrultusunda yerel paydaşları karar organlarında bir araya getiren, gücün merkezden kendilerine aktarıldığı bir teşkilatlanma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgesel Kalkınma, Avrupa Birliğine üye ülkelerin üzerinde önemle durması gereken sorumluluk alanıdır(Kovács, 2009: 43). Türkiye, Bölgesel Kalkınma Ajansı sistemi ile ciddi anlamda ilk kez üye adaylığının tescil edildiği 1999 Helsinki zirvesi sonunda tanışmıştır. Avrupa Birliği Komisyonunun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında BKA'ları oluşturmak yer almış ve buna yönelik yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için süreç başlatılmıştır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 81; Metin ve Çelepci, 2005: 146; Tutar ve Demiral, 2007: 72; Akiş, 2011: 249). Türk bölgesel politikaları için, AB ile uyumlulaşma süreci önemli bir itici güç olmuştur (Reeves, 2006: 45). Türkiye, girdiği AB'ye katılım sürecinde, yukarıdan aşağıya müdahale etme, yerel yönetimlerin yerel ilgi odaklarının fikrini almadan masa başında kalkınma politikaları üretme alışkanlığını terk etmek; bu kez aşağıdan yukarıya bildirilen talepler doğrultusunda, katılımcı yöntemlerle belirlenen, yöreye özgü politikalar geliştirmek ve bu politikaları uygulayacak yeni idari yapıları (Özen, 2005: 19) kurmak için Kalkınma Ajanslarının yapılandırılmasına önem vermiştir.

Türkiye'de bölgesel politikalar ilk olarak 1960'lı yıllarda kalkınma plânları ile başlamış (Müftüoğlu, 2012: 100) ve sekiz kalkınma plânında da yer almıştır. Geleneksel bölgesel politikalar, merkezi hükümetin karar sürecindeki ana rolünü tanımlarken, 1970 sonrasında yerel yönetimlere verilen görevler ağırlık kazanmış, en azından merkezi, bölgesel ve yerel yönetimlerin birlikte sorumluluğu konusu gündeme gelmiştir. Bölgesel

politikaların kurumsallaşmasında bölgesel birimlerin ağırlık kazanması ve merkeze bağlı bürokratik örgütlenmeler yerine yarı-özerk birimlerin gündeme gelmesi ve bölgesel gelişmeden sorumlu yeni birimlerin oluşturulması (Akiş, 2011: 242) planlanmıştır. Merkez kentler ile bölgeyi oluşturan diğer kentler arasındaki eşitsizliğin giderek artmasının kaçınılmaz (Karasu, 2009: 18) olduğu öngörüsü ile; Türkiye’de uygulanan bölgesel gelişme politikaları, bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi önceliğine sahip olmuş (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 99; Tutar ve Demiral, 2007: 78; Turgut ve Aydemir, 2011: 3; Tekin, 2011: 42) bu amaçla kurulan Kalkınma Ajansları kuruldukları bölgelerin küresel rekabet düzeylerini yükseltmeyi (Yılmaz, 2010: 194) amaçlamıştır.

Ajansların kuruluş sürecinde aslında ilk adım Eylül 2002’de atılmıştır. Bu tarihte çıkarılan bir Bakanlar Kurulu kararı ile tüm Türkiye’yi kapsayan 26 istatistikî düzey-bölge belirlenmiştir (Yılmaz, 2010: 185). Kalkınma Ajansları 1982 Anayasasının 126’ncı maddesi gerekçe gösterilerek 2006’da kurulmuştur. 5449 sayılı Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilmiş ve Türkiye’nin farklı bölgelerinde Kalkınma Ajanslarının sayısı istatistikî düzey-bölge sayısı ve sınırları ile aynı olacak şekilde 26 olarak tespit edilmiştir.

Kalkınma Ajansının Teşkilât yapısı 5449 sayılı kanun ile şu şekilde tespit edilmiştir:

- Kalkınma kurulu.
- Yönetim kurulu.
- Genel sekreterlik.
- Yatırım destek ofisleri

2.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri

Kalkınma Ajansları Genel Faaliyet Raporu'na (2013: 6) göre Kalkınma ajansları, Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda, kendine özgü teknik ve finansman (bütçe) mekanizmasına sahip, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idarelerin dışında, kamu ve özel sektörü bir araya getiren, tüzel kişiliğe sahip, işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (düzey 2 bölgeleri) esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan, teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan, destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kuruluşlardır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, genel olarak, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyoekonomik koşullarını geliştirip canlandırma amacıyla kurulmuş ve kısmen kamunun finanse ettiği kuruluşlar (Oskay ve Kubar, 2007: 205) olarak görülmüştür. Merkezi hükümetlerin kuruluşunu gerçekleştirdikleri ve finansmanının önemli bir kısmının merkezi bütçeden ve özel fonlardan sağlandığı Kalkınma Ajansları, strateji belirlemede ve fon kaynaklarının projelere tahsisinde değerlendirmelerini kendi organları aracılığı ile gerçekleştirmektedirler (Sakinç, 2013: 31).

Genel olarak amacı, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltarak (5449 Sayılı Kanun; Özen, 2005: 7) devlet desteğinin sağlanması, çevrenin ve sağlığın iyileştirilmesi, etkili kurumların oluşturulması (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 85), ile bölgenin tanıtımını yaparak (Özer, 2012: 45) bölgesel gelişimi hızlandırmaktır.

5449 sayılı kanunda (Md.5) Kalkınma ajansının görev ve yetkiler şu şekilde sayılmıştır;

- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek,
- Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek,
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili

kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek,

- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmaktır.

2.2. Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanan Destekler

Kalkınma Ajansları tarafından iki tür destek sağlanması öngörülmüştür: Mali destek ve teknik destek. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'ne (Md. 11) göre, ajanslar tarafından uygulanacak mali destek türleri şunlardır:

Doğrudan finansman desteği: Ajansın esas itibarıyla proje teklif çağrısı yöntemiyle kullandığı desteklerden oluşur. Ancak ajans istisnai olarak, proje teklif çağrısı yapmaksızın ve proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerinden bazılarını hafifletmek veya proje hazırlık sürecini doğrudan yönetmek suretiyle, doğrudan faaliyet desteği ve güdümlü proje desteği şeklinde de doğrudan destek sağlayabilir.

Faiz desteği: İlgili aracı kuruluşlardan alacakları krediler karşılığında ödeyecekleri faiz giderlerinin Ajans tarafından karşılanmasını öngören karşılıksız yardımdır.

Faizsiz kredi desteği: İlgili aracı kuruluşlar eliyle kredi verilmesini ve bu mali desteğin Kalkınma Ajansları yönetmeliğinde belirtilen usul ve esaslar dahilinde faiz ödenmeksizin taksitler halinde geri ödenmesini öngören karşılıksız yardımdır.

Kalkınma ajansları tarafından sağlanacak teknik destek; eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici faaliyetler şeklinde sıralanabilir.

Dolayısıyla özellikle yerel kalkınma kooperatifleri kalkınma ajanslarının doğal işbirlikçisi gibi düşünülebilir. Kalkınma ajanslarının hedefleri ve onlara kanunla verilen görevler özellikle yerel kooperatifler için ciddi fırsatların varlığına işaret etmektedir. Maddi destekler ve teknik destek ise hem kooperatifler için fırsatlar hem de yerel kalkınmanın desteklenebilmesi için imkanlar anlamına gelmektedir. Teorik olarak kalkınma ajansları ile kooperatifler arasında simbiyotik bir ilişki kurma potansiyeli oldukça yüksektir. Fiiliyattaki durum ise aşağıda TR32 kalkınma ajansı örneğinde incelenecektir.

3. KOOPERATİFÇİLİK VE YEREL KALKINMA

3.1. Kooperatifçilik

Dünyada, günümüzdeki anlamda ilk kooperatif hareketi Avrupa ülkelerinde başlamıştır. Bu anlamda ilk Kooperatif 1844 yılında İngiltere’de kurulan Rochdale Tüketim Kooperatifi kabul edilmektedir. Bu kooperatifin kuruluşundan sonra geçen yarım asır içinde kooperatifçilik, gelişmiş ülkelere yayılmıştır (Ünal ve Yercan, 2006: 221).

Günümüzde özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde kooperatifler ciddi katma değerler oluşturan kuruluşlar olarak görülmektedir. Kooperatiflerin bu öneminin oluşmasında 19.yüzyılın başlarından itibaren yaşanan süreç içerisinde ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelerin ortaya çıkardığı kooperatifçilik kimliğinin payı bulunmaktadır (Taş, 2012: 62; Yüksel, 2006: 35). Kooperatiflerin yayılmasını ifade eden kooperatifçilik hareketi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün

ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında çok önemli rol oynamaya başlamıştır. Bugün, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kooperatifçilik önemli bir sosyal ve ekonomik hareket olarak kabul edilmekte; ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma ve gelişmelerinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Çardak, 2014: 37).

Türkiye Uluslararası Kooperatifler Yılı Faaliyet Raporu'na (2012: 3) göre, "Birleşmiş Milletler, kurulduğu ilk günden bu yana kooperatiflerin yoksulluğun azaltılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasında oynadıkları kilit rolü vurgulamış ve bu amaçla, 1971 yılında kooperatifçiliğin dünya genelinde geliştirilmesi için "Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi ve Geliştirilmesi Komitesi (COPAC)" kurulmuştur". 1992 yılına gelindiğinde "Yeni Ekonomik ve Sosyal Eğilimlerin Işığında Kooperatiflerin Statü ve Rolü" başlıklı Genel Sekreter Raporu yayınlanmış ve aynı yıl, International Cooperatives Agency'nin 100. Kuruluş yılı olduğu da dikkate alınarak, A/RES/47/90 sayılı Genel Kurul kararıyla Temmuz ayının ilk cumartesi gününün "Uluslararası Kooperatifler Günü" olarak kutlanmaya başlanmıştır.

Türkiye Kooperatifçilik Raporu'na (2013: 7) göre; "coğrafi konumu, ekonomik ve sosyal gelişmişliği, refah seviyesi ve siyasal sistemi ne olursa olsun hemen hemen bütün ülkelerde kooperatifçilik faaliyetlerine rastlanmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletlerin (BM) açıklamalarına göre dünyada 750.000'i aşkın kooperatif ve bir milyara ulaşan sayıda kooperatif ortağı bulunmaktadır. Dünya çapında yaklaşık bir milyar insanı bir araya getiren, küçük ölçekli toplumsal organizasyonlardan cirosu milyarlarca doları bulan küresel işletmelere dönüşen kooperatifler yaklaşık 100 milyon kişiye de iş imkânı sunmaktadır. Böylece kooperatifler ortaklarını ve kamuoyunu bilgi paylaşımı, savunma, eğitim ve öğretim yoluyla harekete geçirme

konusunda önemli bir potansiyele sahiptir.” Dünyada bu yaygınlığına, tarihine, iktisadi-sosyal ve siyasi etkinliğine rağmen Türkiye de kooperatifçilik nispeten cılız kalmıştır ve algılanışı büyük kentlerde daha çok sorunlu inşaat kooperatiflerini kırdı ise ucuz tarım ya da hayvancılık destek kredisi alabilmek için uğraşılması gereken formaliteyi pek aşmamaktadır.

Kooperatif kelimesi latince *“Cooperatio”* kelimesinden çıkartılmıştır: “işbirliği” anlamına gelmektedir. Kooperatiflerin çeşitli tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlardan hukuki nitelikli olanlar kooperatiflerin hukuk içerisindeki statüsünü ve kapsamını belirlerken, sosyal ve ekonomik tanımlar kooperatiflerin toplumsal ve ekonomik yapılar içinde yerine getirdiği işlevleri ifade etmektedir (Yüksel, 2006: 6 ; Erdal, 2010: 26). Türkiye’de, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu kooperatifleri şöyle tanımlamaktadır: “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir.”

“Kooperatif, kişilerin ortak ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinim ve özelemlerini, müştereken sahip olunan ve demokratik kurullarla yönetilen bir işletme vasıtası ile karşılamak için gönüllü olarak oluşturdukları özerk bir işletmedir. Kooperatifler, özellikle satın alma gücü düşük olan kişilerin ortak amaçlarına ulaşmak ve ekonomik çıkarlarını korumak için bir araya gelerek kar amacı gütmeyen kolektif olarak iş birliği yaptıkları örgütlenmelerdir” (Çardak, 2014: 38). “Belli ekonomik grupların kendi aralarında işbirliği yapmaları şeklinde müşterek ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla kurulan kooperatifler, insanların ekonomik faaliyetlerinde daha az külfetle ve daha az

zamanda refahı sağlamaya hizmet eden bir güven ve inanç kurumudur (Kazdal, 2013: 2). Kooperatifçiliğin amacı, karşılık gözetmeden ortakların bir araya getirilmesini sağlayarak sorunlarını çözmek, onların sosyo-ekonomik gelişmelerini sağlamak ve ekonomik olarak güçlü bir kitleye karşı ortaklarını koruyarak devamını sürekli hale getirmektir.

Kooperatifçilikte kazanç elde etmekten çok birlikten doğan gücün kullanılarak yerel, bölgesel ve ulusal kalkınma potansiyeline dönüştürülmesi esastır.

Kooperatifçilik mantığı dayanışmacı Türk kültürü ile tezat içinde değildir. Tersine Türkiye'deki kooperatifçilik hareketi toplumun dayanışmacı özelliğinden beslenmiştir. Kırsal kesimde, az veya çok hissedilen ekonomik ve toplumsal dayanışmalar, Türk kooperatifçilik hareketinin temelini ve en güçlü kaynağını oluşturmaktadır. Bu anlamıyla Türk kooperatifçilik hareketi yepyeni bir hareket olarak birdenbire ortaya çıkmış bir hareket değildir; kökü çok eskilere dayanan örgütlenmiş ekonomik ve toplumsal dayanışmaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Uluocak, 2009: 35). Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı'na (2012–2016: 16) göre; çağdaş kooperatifçiliğin Türkiye'deki ilk uygulamasının, 1863 yılında devlet eliyle kurulan "memleket sandıkları" ile başladığı kabul edilmektedir. Memleket sandıkları tarım kredi kooperatifçiliği benzeri bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, Türkiye'de kooperatifçiliğin ilk esaslı gelişmesi Cumhuriyet dönemine rastlamaktadır. Kooperatifçiliği desteklemek amacıyla 1926 yılında Türk Kooperatifçilik Kurumu kurulmuştur.

Türkiye'de kooperatifler, türlerine göre üç ayrı kanuna tabi olarak kurulmakta ve faaliyet göstermektedirler: 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu: 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun'dur. Türler

itibariyle kurulan ilk kooperatiflere bakılacak olursa (Yüksel, 2006: 49 ; Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2013: 10);

- 1925 yılında Ankara’da, ilk tüketim kooperatifinin,
- 1934 yılında yine Ankara’da, ilk yapı kooperatifinin,
- 1948 yılında Rize’de ilk tedarik kooperatifinin,
- 1951 yılında Adapazarı’nda, ilk pancar ekicileri kooperatifinin,
- Yine 1951 yılında Ankara’da ilk esnaf kefalet kooperatifinin,
- 1958 yılında İlk Sigorta Kooperatifi “Birlik Sigorta Kooperatifi” adıyla kurulduğu görülmektedir.

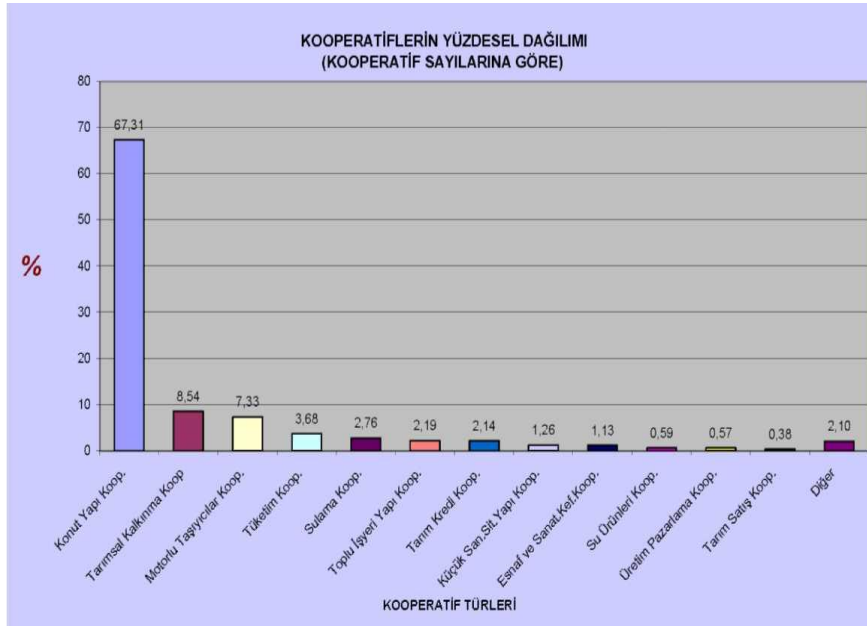
Türk Hukuk sistemi içinde özel önem verilen ve düzenleme yapılan bir ortaklık modeli olan kooperatifler aracılığıyla, sekiz milyondan fazla kooperatif ortağına yönelik hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmetlerin kooperatifler aracılığıyla yürütülmesinde T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı düzenleme ve denetleme başta olmak üzere çeşitli açılardan kooperatif faaliyetleri üzerinde görev ve sorumluluk sahibidir. Kooperatifler genellikle faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmaktadır. Kooperatif İstatistikleri Bülteni’ne (2014: 3) göre; halen, 32 ayrı türde; 84.000 kooperatif, 571 birlik bulunmaktadır. Kooperatiflerin kayıtlı ortak sayısı 7.845.509 dur. Oran olarak kooperatiflerin %16’sı Gıda ve Tarım Bakanlığı, %10’u Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve %74’ü Gümrük ve Ticaret Bakanlığının faaliyet alanında bulunan kooperatiflerdir.

Türkiye Kooperatifçilik Raporu’na (2013: 10) göre Kooperatifçilik ilk defa 1961 Anayasasında yer bulmuştur. Anayasal dayanak, kooperatifçilikle ilgili müstakil bir kanunun çıkarılması hususunda teşvik edici olmuştur. Nitekim 1914 yılında Ticaret ve Ziraat Nezareti Kalem-i Mahsus Müdürü Cemal Bey tarafından hazırlanan “Kooperatif Şirketler

Kanunu Layihası” 1960’lı yıllarda düzenlenen toplantı ve kongrelerde revize edilerek 1969 yılında “Kooperatifler Kanunu” olarak hayata geçirilmiştir.

BM tarafından 2012 yılının “Uluslararası Kooperatifler Yılı” ilan edilmesinden sonra Türkiye’de anayasanın 171. Maddesindeki “Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır” ibaresi temel alınarak “Kooperatifçilik Stratejisi” oluşturulmuştur (Özçelik, 2003: 5).

Tablo 3.1. Türkiye’de Kooperatiflerin Dağılımı

Kaynak: Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012–2016: 22)

Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı'na (2012–2016: 22) göre; kooperatifleri tarımsal amaçlı ve tarım dışı amaçlarla kurulanlar olarak ikiye ayırarak olursak; ülke genelindeki yaklaşık 84.000 kooperatiften, 13.000'inin tarımsal amaçlı, 71.000'inin tarım dışı amaçlarla kurulmuş olduğu görülmektedir.

3.2. Yerel Kalkınma

Kooperatifler birinci (kamu sektörü) ve ikinci (özel sektör) sektörün alternatifi olarak son yıllarda üçüncü sektör adı altında anılmaya başlanmışlardır. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar (not for profit organizations) , devlet dışı örgütler (non governmental organizations) sivil toplum kuruluşları (organizations of çivil society) üçüncü sektörde yer alan örgüt türleridir. Üçüncü sektör örgütleri “sivil toplumun” menfaatlerini gözetmek, ihtiyaçlarını karşılamak üzere sivil toplum üyeleri tarafından kurulup yönetilen yapılardır. İktisadi, sosyal, siyasi amaçlar güdebilirler. Dünyanın ücra bir yerinde bir köydeki süt kooperatifçiliğinden bio-kimya alanında yahut sigortacılık alanında faaliyette bulunan ve yüzlerce milyar dolarlık yıllık ciroya ulaşan ekonomik faaliyetleri olan kooperatiflere bu tür içerisinde rastlanılmaktadır.

Küreselleşme sürecindeki gelişmeler, özelleştirmeler ile kamu sektörünün küçülmesi ve kamu sektörünün tek başına, mevcut yapısıyla artan sosyal sorunlara çözüm getirememesi, özel sektörün doğası gereği sosyal sorunlara yalnızca kar amacıyla yaklaşması, “sosyal ekonomi” ya da “üçüncü sistem” ya da “üçüncü sektör” olarak adlandırılan yeni bir ekonomik, toplumsal ve siyasal alternatifi gündeme getirmiştir (Köstekli, 2005: 97). 1980 lerden beri hız kazanan yeni kamu yönetimi hareketi ile dünya genelinde geleneksel olarak devletlerin icra ettikleri bazı faaliyetler ve ürettikleri hizmetler özel sektöre devredilmiş ve hatta

“üçüncü” alternatife gördürülmeye başlanmıştır. Son yıllarda kamu özel ortaklıkları adıyla ülkemizde de ortaya çıkan yapılar bu sürecin son halkasını meydana getirmektedir.

Günümüzde devletlerin fonksiyonlarının bir bölümünü sivil toplum örgütlerine devretme eğilimi giderek ağırlık kazanmakta ve kooperatiflerin de dâhil edildiği üçüncü sektör, bu alanda önemli ve yeni görevler üstlenmektedir (Özçelik, 2003: 4). Üçüncü sektörün kamu politikasının sadece uygulanması değil yapımı süreçlerine dahil edilmesi ulus üstü kuruluşlar tarafından son 30-40 yıldır özellikle teşvik edilmekte hatta pek çok uluslararası üyeliğin (AB gibi) ve mali destek alabilmenin(IMF, Dünya Bankası vb) zorunlu koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye Uluslararası Kooperatifler Yılı Faaliyet Raporu’na (2012: 1) göre; ekonomik ve sosyal hayat ile kamu yönetimi anlayışında yaşanan değişikliklerin sonucu olarak devletler, ekonomik ve sosyal alandaki rollerini azaltmaya gitmektedirler. Bu çerçevede idari, politik ve ekonomik yapılar serbestleştirilmekte, yerelleştirilmekte ve planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçilmektedir. Bu nedenle devletler, farklı ekonomik sektörlerin gelişimini dengelemeye doğru yönelmektedir. Kooperatifler, kendine özgü işletme modeliyle, yerel veya küresel ölçekte yaşanan sorunların üstesinden gelmenin yollarından biri olarak karşımıza çıkmış, ekonomik ve sosyal alanın her ikisinde birden başarılı performans gösterebilen örgütlenme biçimlerinden biri olabilmişlerdir.

Bu çalışmanın konusunu meydana getiren yerel kalkınma açısından baktığımızda kooperatiflerin çeşitli avantajları ve üstünlükleri karşımıza çıkmaktadır. Yerel kaynakların, yerelde tanımlanan sorunları çözmek, yerelde tespit edilen hedefleri gerçekleştirmek için yerel aktörlerin

kararları ve gayretleri ile harekete geçirilmesi; üretilen katma değer büyük çekim merkezlerine akmasının önlenmesi; küçük olmanın sağladığı örgütsel esneklik ve uyum kabiliyeti; gönüllülük ve katılımcılığın sağladığı işlem maliyetlerindeki ve denetim maliyetlerindeki avantajlar üçüncü sektörün birinci ve ikinci karşısındaki üstünlüklerini meydana getirmektedir. Kooperatifçiliğin yerel kalkınmadaki üstünlüklerinden bazıları literatürde şu şekilde sıralanmaktadır (Özçelik, 2003: 3):

- Piyasa başarısızlığını düzeltebilir ve etkin bir piyasa organizasyonun destekleyebilir,
- Küçük işletmelere, kendi özerkliklerini kaybetmeksizin daha büyük ve güçlü ekonomik yapılar şeklinde birleşme olanağı sağlar,
- Ürün ya da hizmet arzını koordine etmek suretiyle bireylerin ya da küçük işletmelerin pazar gücünü artırabilir,
- Düşük sermayeli ortaklara da ekonomik kararlara katılım olanağı sağlar,
- Kooperatif ortaklarına/vatandaşlara hizmet ihtiyaçlarını düzenleme veya tespit etme olanağı sağlar,
- Hissedarlarla ilgili değer değil de paydaşların yararı ön planda olduğundan, geleceği daha fazla düşünebilir. Kooperatif ortaklar, (şirket) hissedarlara göre daha az değişkendir,
- Yerel piyasalar için avantajlar sağlar, orada oturanlarla yakın temaslar sayesinde yerel ihtiyacı karşılar ve kendi bölgesinde ya da ilgili sektörde ekonomik faaliyeti canlandırır,
- İstikrara katkıda bulunur. Kooperatifin amacı, maksimum kar elde etmek değil de ortakların desteklenmesi olduğundan, hiç kar etmediği durumda dahi, ortaklarına hizmet götürmeyi sürdürebiliyorsa genelde ayakta kalmayı başarmakta ve başarılı olmaktadır. Aynı durum yatırımcıların kurduğu ticari şirketler için geçerli değildir,

- Demokratik olarak yönetildiğinden ve ekonomik açıdan yönetime katılmaya olanak sağladığından güven yaratır, sosyal sermaye oluşturur ve muhafaza eder.

Ekonomik bakımından bireysel olarak güçsüz durumda olan kooperatif ortakları; kooperatifler aracılığıyla örgütlenerek, ekonomik sistemde yer ve söz sahibi olabilmeleri bakımından denge sağlayıcı bir mekanizma elde etmektedirler. Kooperatifler, sağlayabildikleri üstünlükler veya başarıları ölçüsünde, yerel düzeyde mevcut olan güç ve birikimleri harekete geçirerek, bir yandan ortaklarına ekonomik güç kazandırırken diğer yandan da bunları ekonomiden dışlanan kesimler olmaktan çıkararak etkili bir araç olarak işlev görebilmektedirler (Yüksel, 2006: 18).

Türkiye’de 1961 yılından bu yana devletin kooperatifçilik politikası, Anayasa’da kendisine yer bulmaktadır. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı’na (2012–2016: 21) göre; “Kalkınma Planlarında kooperatifçiliğin geliştirilmesi çoğu zaman ilke olarak benimsenmiş ve özellikle tarımsal kooperatifçilik, kalkınma politikasının önemli araçlarından biri olarak görülmüştür. Devlet zaman içerisinde düzenleyici yetkisini de kullanarak genel ve özel kooperatif kanunları çıkartmış ve kooperatifleri diğer kuruluşlardan ayıran bir hukuki statü belirleme yoluna gitmiştir”. Yine, birçok kooperatifin kurulup gelişmesine de devlet tarafından öncülük edilmiştir. Gerek kamu gerekse kooperatifçilik sektörü ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının geniş katılımıyla hazırlanan “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı” Türkiye’deki kooperatifçilik sektörünün gelişmesi ve toplumda kooperatif bilincinin oluşturulması açısından ne kadar önemliyse, bu belgede belirtilen hedeflere ulaşılması ve doğru politikalarla istikrarlı ve sürdürülebilir bir ülke kooperatifçiliğinin yaratılması da o kadar önemlidir. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanırken

kooperatifçilik vizyonu net bir şekilde ortaya konulmuştur. Türkiye Kooperatifçilik Vizyonu; “kooperatifçiliğe daha elverişli bir ortam sağlamak; toplumda olumlu bir kooperatifçilik imajı oluşturmak ve sektöre güveni artırmak; verimli ve etkin uygulamaları ortaya çıkarmak; sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve yenilikçiliği sağlamak; kooperatiflerin ekonomik kalkınmaya ve gelirin daha adil paylaşımına olan katkılarını arttırmak” (Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı, 2012–2016: 35 ; Özçelik, 2003: 5) olarak tanımlanarak yerel kalkınma da kooperatiflerin önemine dikkat çekilmiştir.

Türkiye Kooperatifçilik Raporu’na (2013: 57) göre; Dünyada yaşanan ekonomik krizler birçok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Yakın geçmişte tüm dünyada yaşanan mali kriz sonrası yapılan değerlendirmelerde, kooperatiflerin diğer ticari şirketlere göre krizlere daha dayanıklı olduğuna dikkat çekilmiştir. Bilhassa birçok ticari bankanın faaliyetlerini sonlandırması veya birleşme yoluyla faaliyetlerini ancak sürdürebilmiş olmalarına karşın kooperatif bankalarının krizden etkilenmeden çıkmış olmaları örnek gösterilmiştir. ILO’nun 2009 yılında yaptırdığı “kriz dönemlerinde kooperatiflerin krize dayanıklılığı” konulu araştırmasının sonuç raporunda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kooperatiflerin kriz dönemlerinde birkaç istisna dışında başarılı bulunduğu vurgu yapılmıştır.

4. GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI

Güney Ege Kalkınma Ajansı 2009 yılında kurulmuş olup; kuruluş amacı, TR32 Düzey 2 Bölgesi’ndeki kaynakların etkin kullanımı, yerel potansiyelin harekete geçirilmesi, ulusal ve uluslararası alanda bölgenin rekabet düzeyinin en üst seviyeye çıkarılması, istihdam olanaklarının ve yeni sektörlerin desteklenmesi amacıyla şeffaflık, katılımcılık ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde tüm paydaşlarıyla birlikte sürekli ve dengeli

kalkınmanın gerçekleştirilmesi, kentsel ve çevresel sorunların üstesinden gelerek bölge halkının yaşam standardının yükseltilmesini sağlamak olarak tanımlanmıştır (*TR32 Düzey 2 Bölgesi 2010 - 2013 Bölge Planı, 2011*). Aydın, Denizli ve Muğla illeri bu kalkınma ajansının faaliyette bulunduğu illerdir. Ajans merkezi Denizli ilindedir.

Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Kalkınma Bakanlığı sorumlu olup Ajansın teşkilat yapısı; Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve bağlı birimlerden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu karar organı olup birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşmaktadır. Yönetim Kurulu Başkanlığı ilgili mevzuat kapsamında Denizli'den başlayarak sırasıyla Aydın ve Muğla valileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ajansı yerel ve uluslararası platformlarda temsil eden Genel Sekreter Ajansın icra organı olup GEKA Genel Sekreterlik görevini Süleyman ALATA yürütmektedir. Ajansın danışma organı olan Kalkınma Kurulu ise; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, STK'lar, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliği geliştirmek ve Ajansı yönlendirmek üzere bu kuruluşların temsilcileri olan toplam 100 kişiden oluşmaktadır.

Bölgede nitelikli bilgi üretme misyonuyla çalışmalarına yön veren GEKA; yürüttüğü destek programları, yatırım faaliyetleri ile planlama ve analiz çalışmalarıyla bölge kalkınmasına yön veren bir kurum olma konusunda faaliyetlerine devam etmektedir. Ajans bölge planında yer alan gelişme eksenleri ile gerçekleştirdiği planlama ve analiz çalışmaları ışığında, bölge ekonomisinin rekabet edebilirlik düzeyinin artırılması amacıyla bölgenin ihtiyaçlarını belirleyerek uygun destek programları tasarlayarak bu programları yönetir.

Aşağıdaki tablolarda bulunan bilgiler GEKA'dan e-mail ve telefon irtibatı ile elde edilmiştir.

Tablo 4.1. Güney Ege Kalkınma Ajansı Personel Bilgisi

ÜNVAN	PERSONEL SAYISI
Genel Sekreter	1
Destek Personel	6
Uzman	29
TOPLAM	36

2010-2014 yılları arasında GEKA'nın bütçesine yönelik temel mali durum bilgisi aşağıda açıklanmaktadır.

Tablo 4.2. Güney Ege Kalkınma Ajansı Mali Bilgileri

GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI MALİ BİLGİLERİ					
YIL	TAHSİS EDİLEN BÜTÇE	ÖNCEKİ YILLARDAN DEVREDDİLEN BÜTÇE	TOPLAM BÜTÇE	PLANLANAN PROJE VE VE FAALİYET DESTEKLEME GİDERLERİ	GERÇEKLEŞEN PROJE VE VE FAALİYET DESTEĞİ
2010	24.304.359,00 TL	4.384,589,00 TL	28.688.948,00 TL	16.000.000,00 TL	0
2011	24.320.213,60 TL	28.639,177,21 TL	52.959.390,81 TL	38.705.000,00 TL	22.777,73 TL
2012	22.679.636,33 TL	38.510.016,00 TL	61.189.652,33 TL	30.192.724,00 TL	7.430.439,94 TL
2013	15,407,000.00 TL	34,908,117.11 TL	58,270,062.60 TL	37.189.112,00 TL	7.470.820,90 TL
2014	55.082.818,00	43.050.000,00 TL	55.082.818,00 TL	36.957.150,00 TL	7.418.798,39 TL

Kaynak: GEKA Faaliyet Raporları

İl özel idarelerinden, il belediyelerinden, ilçe belediyelerinden, belde belediyelerinden, sanayi ve ticaret odalarından aktarılan paylar, faiz gelirleri, diğer faaliyet gelirleri ve önceki yıllardan tahakkuk ettirilip tahsil edilecek katkı paylarıyla birlikte Ajans'ın bütçe gelirleri toplamı oluşturulmaktadır. Tablo da görüldüğü gibi tahsis edilen bütçeye önceki yıldan kullanılmayan devredilen bütçenin toplanması ile yıllık olarak GEKA'nın kullanabileceği kaynak oluşmaktadır. Fakat ajansın bu kaynağı tam olarak kullandırmadığı görülmektedir. Bunun sebebi; desteğin aktarılması için uygun proje başvurusu olmaması ve kabul edilen projelerden sözleşmeye uymayarak iptallerin olmasıdır. Bu sebeple tahsis edilen bütçe diğer seneye devir olmaktadır. Tablo da görüldüğü üzere proje desteğine planlanan kaynağın en fazla %20'sinin kullanılabilirdiği görülmektedir.

2012-2016 Türkiye Kooperatifçilik Strateji Belgesi ve Eylem Planı ile Türkiye'de sayısı 80 bini geçen kooperatifler ile 500'ü aşkın birliğin dünyada örneklerinin görüldüğü üzere etkin birer kalkınma aracına dönüştürmek amaçlanmıştır.

Tablo 4.3. GEKA Mali Destek Programları (Kooperatifler Dahil)

YILI	PROGRAM ADI	DESTEK KAPSAMINDA YÜRÜTÜLEN PROJE SAYISI			
		AYDIN	DENİZLİ	MUĞLA	TOPLAM
2010	İKTİSADİ KALKINMA GÜDEN	5	8	3	16
2010	İKTİSADİ KALKINMA GÜTMEYEN	4	3	7	14
2010	İKTİSADİ KALKINMA ALTYAPI	11	6	6	23
2012	TARIMA DAYALI SANAYİ KAR AMACI GÜDEN	17	4	8	29
2012	TARIMA DAYALI SANAYİ KAR AMACI GÜTMEYEN	5	0	3	8
2012	MİRASIMIZ DERİCİLİK	0	8	0	8
2013	ALTERNATİF TURİZM KAR AMACI GÜDEN	1	1	5	7
2013	TURİZM ALTYAPISI KAR AMACI GÜTMEYEN	2	5	10	17
2014	ÇEVRE	6	10	4	20
2014	YENİLİK KAR AMACI GÜDEN	9	18	2	29
2014	YENİLİK KAR AMACI GÜTMEYEN	1	1	1	3
	TOPLAM	61	64	49	174

Güney Ege Kalkınma Ajansı; TR32 bölgesinde yerel kalkınmayı desteklemek için iktisadi kalkınma, tarım, turizm ve çevre gibi alanlarda mali destek sağlayarak bölgenin gelişiminde etkin bir rol oynamaktadır. 2010-2014 yılları arasında Aydın, Denizli ve Muğla illerinde toplam 174 adet proje yürütmüş ve mali destek sağlamıştır. Mali desteklerin illere göre farklılık göstermesi mali destek programlarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.4. GEKA Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) Programları
(Kooperatifler Dahil)

YILI		DESTEK KAPSAMINDA YÜRÜTÜLEN PROJE SAYISI			
		AYDIN	DENİZLİ	MUĞLA	TOPLAM
2011	DFD	6	1	4	11
2012	DFD	0	0	0	0
2013	DFD	7	9	11	27
2014	DFD	7	6	3	16
TOPLAM		20	16	18	54

Güney Ege Kalkınma Ajansının yaptığı doğrudan faaliyet desteğinin asıl amacı; bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesinde acil tedbirlerin alınması ve kritik öneme sahip araştırma ve planlama çalışmalarının hemen yapılarak bölgenin istikrarlı kalkınmasını sağlamaktır. Tabloya göre, 2013 yılında doğrudan faaliyet desteğinin arttığı görülmektedir. Bölgenin istikrarlı bir kalkınma trendine girmesi için proje sayısının artırılması önem arz etmektedir.

Tablo 4.5. GEKA Teknik Destek (TD) Programları (Kooperatifler Dahil)

TEKNİK DESTEK PROGRAM YILI	YÜRÜTÜLEN PROJE SAYISI			
	AYDIN	DENİZLİ	MUĞLA	TOPLAM
2013 TD	15	20	21	56
2014 TD 5. DÖNEM DAHİL	16	24	29	69

Teknik destek programları, yerel kalkınmaya destek sağlayabileceği düşünülen konularda eğitim ve danışmalık vermek amacı ile yürütülür. Tabloya göre; Ajansın TR32 bölgesinde 2013 ve 2014 yıllarında teknik destek yolu ile proje desteğini sağladığı ve yıllara göre sayısında artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 4.6. GEKA Mali Destek Programları (MDP) Tablosu (Kooperatifler Dahil)

2010-2014 Yılları Destek Programları	
2010 yılı İktisadi Kalkınma MDP	16 milyon TL
2012 yılı Tarıma Dayalı Sanayi MDP	11,6 milyon TL
2012 yılı Mirasımız Dericilik MDP	3 milyon TL
2013 yılı Alternatif Turizm MDP	14 milyon TL
2014 yılı Yenilikle Dönüşüm MDP	18 milyon TL
2014 yılı Çevre MDP	6 milyon TL
Diğer Destekler	6,3 milyon TL
TOPLAM	74,9 milyon TL

Güney Ege Kalkınma Ajansı, sorumlu olduğu bölgede yerel kalkınmada önemli rolleri olduğu düşünülen alanlarda 2010-2014 yılları arasında yaklaşık olarak 75 milyon TL mali destek sağlamıştır.

4.1. Güney Ege Kalkınma Ajansı TR32 Bölgesi'nde Kooperatiflerin Geliştirilmesi Faaliyetleri

Bu bölümde Güney Ege Kalkınma Ajansının sorumlu olduğu TR32 bölgesinde; kooperatif sayısı, kooperatiflere yönelik olarak verilen destekler ve destek (mali ve teknik) verilen kooperatif bilgisine yer verilmiştir. Aşağıdaki tablo bilgileri; Güney Ege Kalkınma Ajansı resmi sitesinde bulunan yıllık faaliyet raporlarından ve Ajans ile sağlanan telefon irtibatı sonucunda e-mail yolu ile elde edilmiştir.

Tablo 4.1.1. TR32 Bölgesi Kooperatiflerin İllere Göre Dağılımı

TR32 Bölgesi	KOOPERATİF SAYISI	ORTAK SAYISI
AYDIN	1576	172.144
DENİZLİ	964	134.879
MUĞLA	1138	128.068
TOPLAM	3.678	435.091

Kaynak: Koop.gtb.gov.tr, 2015

Kooperatif sayısı büyüklüğüne göre Türkiye tüm illerin sıralamasına bakıldığında; 1576 kooperatif sayısı ile Aydın ili dokuzuncu sırada, 1138 kooperatif sayısı ile Muğla ili 15'inci sırada ve 964 kooperatif sayısı ile Denizli ili 20'nci sırada yer almaktadır. Bu sıralamadan da anlaşıldığı üzere TR32 bölgesinde kurulan kooperatif sayısı Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Araştırmaya konu olarak bu yörenin seçilmesinin sebeplerinden biride bu durumdur. Ayrıca bölgede tarım, sanayi, turizm ve ticari faaliyetlerin her birinin önemli olması farklı kooperatifçilik faaliyetlerine uygun bir ortamın varlığına işaret etmektedir.

Tablo 4.1.2. GEKA Kooperatif Teknik Destek Tablosu

BAŞVURU SAHİBİ	PROJE ADI	KATILIM CI SAYISI	AÇIKLAMA
S.S. AYDIN BÖLGESİ HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ (S.S.ÖRKOOP NAZILLI ve ÇEVRESİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATIFI ortaklı)	Etkin Kooperatif Yönetimi	40	Söz konusu faaliyet teklifinde kooperatifçilik, lider yöneticilik, iletişim ve muhasebe konularına yönelik eğitim talep edilmiştir. 5 günlük olarak gerçekleştirilen eğitime 40 kooperatifçi katılım sağlamıştır. Eğitim, Kooperatifçilikte profesyonellik anlayışının getirilmesi açısından ve kurumsallaşmaya katkı sağlayacak olması bakımından önemli görülmüş ve Ajansımız tarafından desteklenmiştir.
S.S. AYDIN BÖLGESİ HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ	Süt Sağım ve Hijyeni	30	Aydın Bölgesinde çiftlik, işletme, ahır gibi yerlerde üretilen inek sütünün sağlıklı ve hijyenik sağılması, saklanması için bölgemizdeki bazı yerlerde çiftçilerimize uygulamalı ve teorik eğitimler talep edilmiştir. 2014 Yılı 4. Dönemde 5 günlük olarak planlanan eğitimde katılım oldukça yüksek olmakla birlikte başarılı bir eğitim gerçekleştirilmiştir.

SS OVAYURT SULAMA KOOPERATİFİ (Acıpayam İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ortaklı)	Rasyon Hazırlanması	20	Denizli Acıpayam ilçesi Ovayurt mahallesinde hayvancılıkla uğraşan yaklaşık 20 Sulama Kooperatifi üyesine Rasyon Hazırlama Eğitimi talep edilmiştir. Acıpayam İlçe Gıda ve Tarım Müdürlüğü'nün ortak olarak yer aldığı eğitim faaliyeti ile kooperatif üyelerinin besleme konusunda yaptıkları yanlışları düzeltilerek daha iyi verim almaları sağlanması, besleme ile ilgili problemlerin daha kolay çözümlenmesine dolayısıyla dölerimini de etkileyen yanlış beslenmenin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.
--	------------------------	----	--

Tabloda Denizli'den SS Ovayurt Sulama Kooperatifi yer almaktadır. Aydın ilinde Tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörleri potansiyeli yüksek sektörler arasında yer almaktadır. Yukarıdaki destekler Teknik Destek (Eğitim Desteği) kapsamındadır. S.S. Aydın Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliği - Etkin Kooperatif Yönetimi projesi ile S.S. Aydın Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliği - Süt Sağım ve Hijyeni projesi ile SS Ovayurt Sulama Kooperatifi-Rasyon Hazırlanması projesi (Toplam 3 kooperatif projesi) GEKA 2014 Yılı Teknik Destek Programı kapsamında desteklenmiştir. Kooperatif Yönetimi - Süt Sağım ve Hijyeni-Rasyon Hazırlanması, bu kapsamda desteklenen alanlardır.

Tablo 4.1.3. GEKA Kooperatif Mali Destek Tablosu

BAŞVURU	PROJE ADI	İLİ	YILI / PROGRAMI
S.S. Eğridere-Karacaören-Paşaköy Ve Hacıköşeler Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Alacakız Sağılsın; Ayşe Teyzem Kazansın..	Aydın	2010 İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı
S.s. Gözler Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Kuru Kekik İşleme Ve Kekik Yağı, Kekik Suyu Üretim Tesisi	Denizli	2010 İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı
ÖR-KOOP S.S. Nazilli ve Çevresi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	20 ton/saat Yem Fabrikası Projesi	Aydın	2010 İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı
S.S. 1076 no'lu Aydın Zeytin Ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifi	Zeytinden İkinci Doğuş Öyküsü; Pirina Yağı ve Odunu	Aydın	2012 yılı Tarıma Dayalı Sanayi Mali Destek Programı
S.S. Balakçık Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Teknolojisinden Yağ Kalitesinden Katma Değer Akan Kooperatif	Aydın	2012 yılı Tarıma Dayalı Sanayi Mali Destek Programı
S.S. 811 nolu Germencik Zeytin Ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifi	Atık Pirinadan Artı Katma Değer Yaratan Yeni Ürünler	Aydın	2012 yılı Tarıma Dayalı Sanayi Mali Destek Programı
S.S. Fethiye Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Fethiye Arıcılık Sektörünün Geliştirilmesi Projesi	Muğla	2012 yılı Tarıma Dayalı Sanayi Mali Destek Programı
S.S. Pinar ve Çevresi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Pinar Bal İşleme ve Paketleme Tesisinin Modernizasyonu	Muğla	2012 yılı Tarıma Dayalı Sanayi Mali Destek Programı
S.S.ÖRKOOP Nazilli ve Çevresi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Mozzarella Peynir Üretimi İle Ürün Yelpazesinin Geliştirilmesi	Aydın	2012 yılı Tarıma Dayalı Sanayi Mali Destek Programı
S.S. 144 nolu Çine Zeytin Ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifi	Doğanın Mucizesinden Doğaya Zarar Gelmesin - Çine Tarış Atıklarından Katma Değer Üretsin	Aydın	2012 yılı Tarıma Dayalı Sanayi Mali Destek Programı
Bodrum Eko Sanayi Çarşısı Fizibilite Çalışması	S.S Bodrum Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi	Muğla	2013 yılı Doğrudan Faaliyet Desteği

Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2010-2014 yılları arasında TR32 bölgesinde mali destek programı kapsamında tabloda sunulan 10 kooperatife 11 proje için toplam 2.331.971,19 TL mali destek sağlanmıştır. Proje başvuru sayıları desteğin ilgili olduğu sektör ve bu sektörün ildeki potansiyeline göre farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple illere göre hibe alan kooperatifler arasında sayısal olarak farklılık olması normal olarak kabul edilir.

Bölge ilçelerinde gerçekleştirilen ilçe çalışmaları ve GZFT analizlerinde de ortaya çıkan sorunların başında kooperatifçiliğin işlememesi, piyasa koşullarına karşı koyamamanın geldiği sonucuna varılmıştır (Aydın ilçeleri GZFT Raporları, 2012; Tarım Çalıştayı, 2013). Bu sebeple Güney Ege Kalkınma Ajansı, TR32 bölgesinde kooperatifleri destekleyici (mali ve teknik destek ve doğrudan faaliyet desteği) önlemlerini daha da etkinleştirmesi ve sonuç odaklı olarak faaliyetlerini sürdürmesi gereklidir. Yerel kalkınma da kilit rol oynayan kooperatiflerin piyasa koşullarında etkin ve verimli çalışmasında zemin oluşturması açısından önem arz etmektedir.

SONUÇ

Ajansa tahsis edilen bütçeden yıllık olarak proje ve faaliyet desteğine planlanan kaynağın (Tablo 4.2.) sadece %20'sinin kullanılabildiği görülmüş ve bölgesel bazda uygun projelerin üretilmesi için kooperatif, özel sektör ve diğer kuruluşlara daha fazla teknik destek verilmesine gerek duyulduğu değerlendirilmektedir. Kanımızca, her sene kaynağın %80'ni bir sonraki yıla devrolması engellenerek bu kaynağın yerel ve bölgesel kalkınmayı sağlamada etkin olarak kullanılması bölgesel gelişmişlik düzeyinin artırılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Güney Ege Kalkınma Ajansı TR32 bölgesinde halihazırda faaliyet gösteren kooperatiflerin, Türkiye geneline bakıldığında sayıca çok olmasına rağmen (3.678) teknik destek ve mali destekten faydalanma oranlarının (tablo 4.1.2.- tablo 4.1.3.) düşük olduğu görülmektedir. Kanımızca, Ajans tarafından kapsamlı bir çalışma yapılarak söz konusu kooperatiflerin desteklerden (mali ve teknik) faydalanmasının sağlanması ile, kooperatiflere işlevsellik kazandırılmış olunacağı değerlendirilmektedir. Etkin ve işlevsel olan bir kooperatifin yerel kalkınma için istihdam yaratacağı aşikardır.

Kanımızca, Güney Ege Kalkınma Ajansının teknik destek faaliyetlerini yürüttüğü ve bu çalışmaların bölgesinde bulunan tüm kooperatifleri kapsayacak şekilde organize ederek yaygınlaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu sebeple; eğitim, danışmanlık, bilgilendirme ve araştırma faaliyetlerinin düzeyi, örgütlenme kapasitesi ve kooperatifler arası işbirliği imkânları, sermaye yapısı ile kredi ve finansmana erişim imkânları ve profesyonel yönetim kapasitesi gibi başlıkların ayrı ayrı incelenerek bölgedeki kooperatiflere teknik destek verme yolu ile problemlerin çözüm noktasında olumlu sonuçlar vereceğini öngörmekteyiz.

Ajans tarafından kooperatiflere yapılan mali desteklerden sonra, kooperatiflerin bu kaynağı bölgesel kalkınmaya etkisi olacak şekilde kullanmasının sağlanması ve sonuçlarının analiz edilmesi sonraki desteklerde etkinliğin sağlanması ve sonuç odaklı fayda sağlanması açısından önemlidir.

Sonuç olarak, yerel kalkınmanın sağlanmasında Kalkınma Ajanslarının sorumlu olduğu bölgede teşkil edilmiş kooperatiflere etkin bir şekilde destek verilerek teşvik edilmesi; bölgesel bazda ekonomik ve sosyal istikrarın sağlanmasında çok önemli bir ana unsur olduğunun farkına varılması açısından vazgeçilemez bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akiş, Elife (2011), "Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, s:237-256
- Berber, Metin; Çelepçi, Ebru (2005),"Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği,
www.metinberber.com/kullanici_dosyaları/file/12.doc
02.02.2015
- Bilgin, Necdet; Tanıyıcı, Şaban (2008), "Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi", **KMU İİBF Dergisi**, S:15, s:136-159
- Çardak, Müveddet (2014), "Yerel Demokrasi Anlayışının İki Örneği: Kooperatifler ve Belediyeler", **İdarecinin Sesi Dergisi**, S:161, s:37-42
- Erdal, Murat (2010)," Kooperatif İşletmelerde Örgüt Kültürü; Kooperatif ve Özel Sektör İşletmelerinde Örgüt Kültürünün Karşılaştırmalı Analizi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- Erdem, Emrah (2014), "Kurumsal Risk Yönetiminde Çalışanların Risk Algısı: Bir Kalkınma Ajansı Örneğinde", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Gündüz, Ali Yılmaz (2013)," Türkiye'de Azgelişmiş Bölgelerin Kalkındırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajansları ve TRB1 Bölgesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:27, S:2, s:63-78
- Güney Ege Kalkınma Ajansı (2011), "TR32 Düzey 2 Bölgesi (Aydın - Denizli - Muğla) 2010 - 2013 Bölge Planı",
<http://geka.org.tr/yukleme/dosya/tr32duzeybolgeplani.pdf>
(20.02.2015)

- Güney Ege Kalkınma Ajansı (2012), “Aydın İlçeleri GZFT Raporları”, <http://geka.org.tr/icerik/4/320/anasayfa.htm> 20.02.2015
- Güney Ege Kalkınma Ajansı (2013), “Tarım Çalıştayı”, <http://geka.org.tr/icerik/4/320/anasayfa.htm> 10.02.2015
- Hasanoğlu, Mürteza; Aliyev, Ziya (2006),” Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Sayıştay Dergisi**, S:60, s:81-103.
- Işık, N., Baysal, D., Ceylan, O. (2010), “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları”, **Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C:3, S:2, s. 1-18
- Kazdal, Enver (2013), “Yapı Kooperatiflerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, S:36, s:1-15
- Kovács, Ilona Pálné (2009),”Europeanisation of territorial governance in three eastern/central european countries”, Hungarian Academy of Sciences, <http://halduskultuur.eu/journal/index.php/HKAC/article/view/21/24> 15.02.2015
- Köstekli, Şeyma İpek (2005), ” İstihdam Stratejileri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi”, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Mountford, Debra (2009),” *Organising For Local Development: The Role Of Local Development Agencies*”, *OECD LEED Programme*, <http://www.oecd.org/regional/leed/44682618.pdf> 10.02.2015
- Müftüoğlu, Berna Güler (2012),” Türkiye’de Yeni Emek Denetim ve Kontrol Alanı: Kalkınma Ajansları”, **Çalışma ve Toplum**, C:2, S:33, s:95-116
- Oskay, Cansel Seymen; Kubar, Yeşim (2007),”Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında

Kalkınma Ajansları", Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, s: 204- 214

Öselmiş, Gülşah (2013), "*Güney Ege Bölgesi'nde Tarım ve Hayvancılık*", Güney Ege Kalkınma Ajansı, http://geka.org.tr/yukleme/planlama/guney_ege_bolgesinde_tarim_ve_hayvancilik.pdf 03.02.2015

Özçelik, Mehmet (2003), "*Avrupa Birliğinde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yaşamda Kooperatiflerin Rolü Raporu*", Konya Ticaret Odası, s:1-8 <http://www.kto.org.tr/d/file/kooperatifcilik.pdf> (15.02.2015)

Özen, Pınar (2005), "*Bölge Kalkınma Ajansları*", Tepav, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf 14.02.2015

Özer, Mehmet Akif (2012), "*Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sosyal Ekonomik İşlevleri*", *Kamu-İş*, C:12, S:2, s:37-74

Reeves, Teresa (2006), "*Regional Development in the EU and Turkey*", **Delegation of the European Commission to Turkey**, Tepav, s:29-38

Sakınç, Süreyya (2013), *Yerel Kalkınma Politikalarında Yerellik ve Katılımcılık, Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Matbaa Birimi, Manisa

Şaylan, Gencay (2002), "*The State's Regulatory Reforms in Turkey: Critical Appraisal of OECD's Report*", **Turkish Public Administration Annual**, C: 27, s. 32-33

Taş, Yunus (2012), "*Toplumsal Sınıfların Değişim Sürecinde, Sendikalar ve Sendikaların Geleceği*", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, C:1, S:1, s:61-80

- Tekin, Ahmet (2011),” *Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:30, s:37-48
- Turgut, Ahmet; Aydemir, Naciye (2011),”*Türkiye Ve Ab De Bölgesel Kalkınma Programları*”, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C:23, S:5, s:1-15
- Tutar, Filiz; Demiral, Mehmet (2007),” *Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları*”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C:2, S:1, s:65- 83
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). Kalkınma ajansları genel faaliyet raporu, 6, Ankara. <http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/IKA-Stratejik-Plan-443310.pdf> 02 Mart 2015
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2012), “*Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012–2016*”, http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/kooperatifcilik_stratejisi_ve_eylem_plani_%282012-2016%29.pdf 02.03.2015
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2012), “*Türkiye Uluslararası Kooperatifler Yılı Faaliyet Raporu*”, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ankara <http://geka.org.tr/icerik/2/138/anasayfa.htm> (05.02.2015)
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2013), “*Türkiye Kooperatifçilik Raporu*”, <http://koop.gtb.gov.tr/data/53fb2872f293702d20c8bd88/T%C3%9CRK%C4%B0YE%20KOOP%20RAPORU%202013.pdf> , 16.02.2015
- Uluocak, İsmail (2009), “*Kooperatifçilik Eğitiminin Ülkemizdeki Durumu ve Kooperatif Tarzı Yapılanmanın Özel Öğretim Kurumlarında Uygulanması, Bursa Çağdaş Eğitim Kooperatifi Örneği*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Ünal, Vahdet; Yercan, Murat (2006), “Türkiye’de Su Ürünleri Kooperatifleri ve Balıkçılar İçin Önemi”, **Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi**, C:23, S:1-2, s:221-227

Yılmaz, Ali (2010),”*Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim*”, **Türk İdare Dergisi**, S:466, s: 175-195

Yüksel, Şakir Engin (2006), “*Kooperatiflerde Örgüt Kültürü*”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*

(<http://koop.gtb.gov.tr/data/53fb2872f293702d20c8bd88/T%C3%9CRK%C4%B0YE%20KOOP%20RAPORU%202013.pdf> 05.03.2015)

(<http://koop.gtb.gov.tr/bilgi-bankasi/istatistiki-veriler/kooperatif-ve-birliklerin-illere-gore-dagilimi> ,24.11.2014)

(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081108-3.htm>, 10.02.2015)

(<http://www.ankaraka.org.tr/tr/content.asp?id=54>, 10.02.2015)